

A Pásztortűz elődje: az Erdélyi Szemle

1921-ben, 82 évvel ezelőtt jelent meg először a *Pásztortűz* Kolozsvárott, a romániai magyar folyóiratok közül az egyik leghosszabb életű.¹

A lap alapítói közé tartozott Grandpierre Emil, a volt kolozsvári törvényszéki bíró, aki Nagy Péter néven publikált. Az ő ötlete volt a *Pásztortűz* elnevezés, melyet Arany János *Toldijából* vett. Az első szám programadó cikkét is ő fogalmazta meg, mely aláírás nélkül jelent meg:² „Tenger pusztaságon, őszi éjszaka titokzatos homályába bevilágító pásztortűz mellett magyar pásztor virraszt... Nem álmodozik. Virraszt. Örökdik.”³

Kezdetben hetilap volt, majd kéthetente, illetve 1938-tól havonta adták ki. Mindvégig a konzervatív irányzatot képviselte mindvégig. Felelős szerkesztői, főszerkesztői többször változtak, de legmeghatározóbb egyénisége Reményik Sándor volt. A *Pásztortűz*ben a szépirodalmi műveken belül legnagyobb részt a magyar, illetve ezen belül az erdélyi magyar versek, regények, elbeszélések, tárcák foglalták el, de a különböző népek, így például angol, bolgár, dán, francia, olasz, román stb. műveit is közölték fordításban. Ugyanakkor nem mondtak le a tudomány eredményeinek népszerűsítéséről sem.

1921 januárjában a *Pásztortűz* első száma, mégis a 7. évfolyammal indult, mert az *Erdélyi Szemlét* tekintette elődjének, és annak az évfolyamszámozását is átvette. Tulajdonképpen a Szemle munkatársai vitték tovább a *Pásztortűz*et Reményik Sándor vezetésével. Az *Erdélyi Szemle* mint szépirodalmi folyóirat 1915 és 1944 között jelent meg Kolozsvárott, új évfolyamszámozással 1921 után indult újra.⁴

Az *Erdélyi Szemlének* is volt azonban előzménye. Tabéry Géza tévesen a „Haladás” folyóirat folytatásaként említi az *Erdélyi Szemlét*.⁵ Sütő-Nagy László szerint viszont a *Haladás* című lapot Bárd Oszkár indította 1911-ben, s ez a folyóirat alig néhány szám után meg is szűnt.⁶ Valójában az történt, hogy 1912-ben egyetemi és főiskolai hallgatók Kolozsvárott irodalmi kört szerveztek, és ez a kör indított el 1913-ban *Szemle* címmel folyóiratot. Szerkesztői Merész Károly és Nyíredy Géza lettek, a fővárosi szerkesztője pedig a szintén erdélyi származású Fülep Dezső. Munkatársai közül Kovács László, Moldován Pál, Walter Gyula és Sütő-Nagy László nevét emelem ki.⁷ A folyóirat a Deák Ferenc utcai Károlyi cukrászda egyik szobájában készült, és mindössze néhány száma jelent meg.⁸ Az I. világháború miatt a szerkesztők és munkatársak legtöbbször behívták katonának, csak

¹ 1944-ben a 2. szám megjelenése után szűnt meg a folyóirat.

² Reményik Sándor: *A Pásztortűz múltjáról és jövő terveiről.* = *Láthatár*, 1934. 5. sz. 10–12. p.

³ [Grandpierre Emil]: *Pásztortűz.* = *Pásztortűz*, 1921. 1. sz. 1. p.

⁴ 1921-től 1944-ig többszöri szüneteltetés és névváltoztatás (*Szemle*, *Kronikás könyv*, *Magyar Kisebbségi Szemle*) mellett jelent meg az *Erdélyi Szemle*. Sütő-Nagy László személye jelentette az egyedüli állandóságot, aki mindvégig szerkesztette a folyóiratot.

⁵ Tabéry Géza: *Emlékkönyv.* Kolozsvár, Erdélyi Szépművészeti Céh, 1930. 18. p.

⁶ Sütő-Nagy László: *Az Erdélyi Szemle történetéből.* = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1971. 4. sz. 504. p.

⁷ Uo.

⁸ A folyóirat azért szűnt meg, mert a keletkező kis nyereséget áldomásra költötték a szerzők, szerkesztők és végül nemcsak a nyereséget, hanem az egész alaptőkét sikerült elköltöztetniük. Kovács László: *Első emlékem a „Pásztortűz”-ről.* = *Pásztortűz*, 1939. 12. sz. 543. p.

Moldován Pál és Sütő-Nagy László maradtak otthon, akik egy újabb folyóirat megindítását tervezték. 1915. szeptember 19-én indult ez az új szépirodalmi, társadalmi és színházi újság **Kolozsvári Szemle** címmel. Felelős szerkesztője Sütő-Nagy László lett. Egyre több író és művész csatlakozott a folyóirathoz, mely teret adott a magyar és egyetemes irodalmi, művészettörténeti, társadalom- és természettudományos közleményeknek. Ezért 1916. november 5-én az **Erdélyi Szemle** címet vették fel, a munkába ekkor kapcsolódott be Bárd Oszkár, Tavasz Sándor és Reményik Sándor. A folyóiratban többek között Áprily Lajos, Berde Mária, Franyó Zoltán, Kádár Imre, Kós Károly, Makkai Sándor, Nyíró József, Olosz Lajos, Sipos Domokos, Szentimrei Jenő, Szombati-Szabó István versei, elbeszélései jelentek meg. A sorsfordító események miatt 1918 karácsonyától 1919 márciusáig nem jelenhetett meg a folyóirat.

Torday József, a közgazdaságtan tanára, aki az *Erdélyi Közgazdaság* című lapot szerkesztette és egyben munkatársa volt az *Erdélyi Szemlé*nek is intézte el, hogy a két folyóirat újból megjelenhessen. A Szentegyház utca 3. szám alatt Sütő-Nagy Lászlóval közösen egy könyvesboltot vásároltak. Itt az üzlet egyik részében kapott helyet az *Erdélyi Szemle* és az *Erdélyi Közgazdaság* közös szerkesztősége és kiadóhivatala, az üzleti részben működött a könyvesbolt, ahol saját könyveikből egy kölcsönkönyvtári részleget alakítottak ki, és ahol kiállításokat is rendeztek. Ács Ferenc, Daday Gerő, Gyimesi Lajos képeivel, Cholnoky Jenő rajzaival nyitották az első tárlatot. 1919. március 2-án jelent meg az *Erdélyi Szemle* ötödik évfolyamának első száma. Felelős szerkesztője ekkor Sütő-Nagy László, szerkesztő- és kiadótárs Torday József, helyettes szerkesztője Walter Gyula, főmunkatársa Reményik Sándor, belső munkatársai Bárd Oszkár, Kovács László voltak. Az *Erdélyi Közgazdaság* mellett kiadták még a *Riport Újságot* és a *Pharmacia* szaklapot is. Könyvkiadásra is vállalkoztak: 1919 augusztusában megjelentették Reményik Sándor Rilke versfordításait, majd 1920-ban *Erdélyi Évkönyv* címmel a munkatársak írásaiból jelentettek meg egy szerény kötetet.⁹

Ekkor Szentimrei Jenő megkereste Sütő-Nagy Lászlót a Lapkiadó Vállalat nevében, mivel a vállalat szerette volna átvenni az Erdélyi Szemlét. A *Keleti Újság*¹⁰ című napilap a Lapkiadó sikeres vállalkozása volt, a felmerülő igényeket szerették volna kielégíteni egy szépirodalmi folyóirat megindításával. Végül az *Erdélyi Szemlét* nem vette át a vállalat, hanem *Napkelet* címmel indított egy új szépirodalmi folyóiratot, mely 1920-tól három évfolyamot ért meg.

Az *Erdélyi Szemle* átvétele ügyében más sikertelen tárgyalások is folytak 1920 tavaszán. Erről Reményik Sándor számolt be Áprily Lajosnak 1920. április 20-án kelt levelében. „A Szemle tulajdonosaival múlt héten tárgyalásokat folytattunk, melyek eredménye azonban sajnos negatív. Arról volt szó, hogy S. Nagy visszavonulásával a Szemlét egy konzorcium vegye át terheivel együtt. Torday jöjjön át az új társaságba, S. Nagy pedig kapjon az őt illető tulajdonjognak megfelelő végkielégítést s tovább a laphoz semmi köze se legyen. Ez esetben elválasztottuk volna a Szemlét társvállalataitól úgyszintén a könyvesbolttól, s más helyiséget is kerestünk volna. A tervből semmi sem lett mert a megfelelő tőkét rendelkezésre bocsátani hivatottak Bartókot¹¹ úgy informálták, hogy az Erdélyi Szemléért nem érdemes magunkat exponálni s érte bármilyen nagyobb anyagi áldozatot hozni. Egy puszta czímet vásárolnánk meg drága áron, amelyek, ha már szellemi-

⁹ Sütő-Nagy László: *i. m.* 504–508. p.

¹⁰ A *Keleti Újság* 1918 karácsonyán indult és 1944 őszén szűnt meg.

¹¹ Bartók György református teológusról van szó, aki rendszeresen publikált a *Pásztorújság*ban.

leg nem is, de anyagilag annál inkább kompromittált, a vezetőiben pedig nincs meg az a megbízhatóság, amelyre egy ily vállalatnál szükség volna. Ezek után Bartók és Makkai elhatározták, hogy a szerk.-bizt.ból kilépnek, nevüket a lapról leveszik, s magukat érte tovább semmiképp sem exponálják. A munkatársi viszonyt azonban nem szakítják meg, amíg jobb lap nem alakulhat.”¹²

Az *Erdélyi Szemlét* végül a Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt vette át. Ahogyan azt az 1920. december 25-i számban „Olvasóinkhoz” címmel be is jelentették. „A kiadó változással együtt a lap szellemi részének vezetése is teljesen átalakul. A lap szerkesztésére sikerült Reményik Sándort a kiváló költőt megnyerni... A szerkesztőség minden erejével és igyekezetével azon lesz, hogy a lapot, mint az egyetemes magyar kultúra egyik harcosát a magyar irodalom hagyományaihoz híven vezesse és fejlessze. Ennek a szándékának kifejezésül választotta meg a lap új címét is, a Toldi előszavából vett ötlet alapján „Pásztortűz” lesz a lap címe...”¹³

Az *Erdélyi Szemle* szerepét, jelentőségét az alábbiak szerint ítélték meg a kortársak és a folyóirat munkatársai. Jancsó Elemér szerint a Szemle „egyetlen jelentősége a lázas irókeresés és irodalomteremtés.”¹⁴ Ez viszont abban a korszakban nem is volt kevés.

„A legválságosabb és lelkileg legziláltabb időben készítette elő az irodalmi kialakulást Erdélyben az S. Nagy Lászlótól alapított és szerkesztett *Erdélyi Szemle*”.¹⁵ György Lajosnak, a neves irodalomtörténésznek, bibliográfusnak és egyben a *Pásztortűz* egyik felelős szerkesztőjének volt ez a véleménye az *Erdélyi Szemléről*.

Walter Gyula így fogalmazta meg az *Erdélyi Szemle* ars poeticáját, amikor 1919-ben az ötödik évben számvetést készítettek: „A művészség, a megalkuvástól mentes modern művészség: ez volt és lesz mindig az „Erdélyi Szemle” vezetője.”¹⁶ Néhány számmal később már részletesebben kifejtette véleményét: „Ez az újság, ha csupán szerény viszonyok keretében is, de minden erdélyit és így az egész magyarságot érintő kulturális, társadalmi érdekek megerősítésén, kiépítésén munkált és fáradozott, irodalmi és művészeti életet igyekezett tiszta és önzetlen eszközökkel teremteni, felépíteni, becsületes szándékkal és akarással lehetővé tenni próbálta magukra maradt, a nyilvánosságtól elzárt egyéniségek felszínre, tudatba kerülését és így dolgozott nemzeti célokért és fejlődésért. Voltak hibái és tévedései, mint minden embernek és emberi tettek, talán kellenél több is, voltak irodalmi, művészeti, színvonalai, tartalmi fogyatkozásai, melyekért kritika illethette és a bírálat jogos és objektív szava, de voltak nemes, érdemes tervei és cselekvései, akarásai, melyeket jelentőssé izzított egy-egy művészi, írói érzés, egy-egy emberi elképzelés és álmódosítás rajongása és hívő, a jövőre eszmélő vágya.”¹⁷

Sütő-Nagy László szerint „az erdélyi életakarásnak, az élni akaró lélek megnyilatkozásának ez a megmozdulás, ez a lap s e lap munkatársainak izgalma volt az első jele... Az Erdélyi Szemle ezen időbeli és lélektani szerepe mellett elvitathatatlan e lap munkásságának ténybeli jelentősége is. Az Erdélyi Szemle érdemes tevékenysége ugyanis csírája az azóta kiterbélyesedett erdélyi magyar irodalomnak...”¹⁸

¹² Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár V 4142/351/3

¹³ Olvasóinkhoz. = *Erdélyi Szemle*, 1920. 47–48. sz. 623. p.

¹⁴ Jancsó Elemér: Erdély irodalmi élete 1918-tól napjainkig. = *Nyugat*, 1935. I. 285. p.

¹⁵ György Lajos: *Az erdélyi magyarság szellemi élete*. Bp. Pallas, 1926. 58. p.

¹⁶ Walter Gyula: Számvetés önmagunkkal. = *Erdélyi Szemle*, 1919. június 15. 275. p.

¹⁷ Walter Gyula: Jegyzetek az irodalomról. = *Erdélyi Szemle*, 1919. augusztus 24. 448–449. p.

¹⁸ Sütő-Nagy László: *Az erdélyi magyarság húsz esztendeje*. Bp. 1940. 7. p.

Ligeti Ernő visszaemlékező kötetében fontosnak tartotta, hogy az *Erdélyi Szemlének* „Egy könyvesbolt irodalmi szerepe” címmel külön fejezetet szenteljen. „A Szentegyház utca elején volt egy igen szerény könyvkereskedés. A háború után tulajdonosa eladta S. Nagy László írónak és Tordai József mariánumi tanárnak, akik az Erdélyi Szemle folyóiratot szerkesztették. Az impérium változás első hónapjaiban ez volt az egyetlen irodalmi lap Erdélyben. Külsejében fölötte szegényes, szerkesztése ötletszerű, de mint egy lobbogó máglyarakás körül guggoltak mindazok, akik a magyar szellemi élet számkivetettjei voltak. És ez a kis bolt is minden szegénysége ellenére is találkozóhelye lett az erdélyi irodalomnak... a könyvesbolt, a szerkesztőség és kiadóhivatali kapcsolt részekkel együtt állandóan tele volt jórészt a kolozsvári egyetemi élet kitünőségeivel... lelki szükség volt idejönni... e folyóiratnak irodalmi jelentősége parányi volt, de ahogyan Gogoly „köpenyegé”-ből az egész modern orosz irodalom bújt ki, úgy ennek a jellegzetesen erdélyi lap elgondolásnak gyermeke a későbbi virágzó erdélyi folyóirat-irodalom. Ez volt a szerény kezdet, a tiszteletreméltó példamutatás.”¹⁹

E szép sorok talán túlzásnak tűnnek annyi év távlatából a mai kor emberének. Visszatekintve az *Erdélyi Szemle* legfőbb erényének és sikerének azt tekintem, hogy olyan alapot biztosított a *Pásztortűz*nek, amelynek révén a folyóirat huszonnégy éven át kisebb-nagyobb problémákkal küszködve, a megszűnés veszélyével dacolva folyamatosan megjelent.

---

¹⁹ Ligeti Ernő: *Súly alatt a pálma*. Kolozsvár, Fraternitás, 1941. 23–25. p.